

Zilvermeeuw Ten zuiden van de kokmeeuwenkolonie op het centrale deel van de dam hebben, verspreid tussen de Kleine Mantels, naar schatting 15 paar Zilvermeeuwen gebroed. De Zilvermeeuw broedt sinds 2005 op de Kinseldam en het aantal broedparen van deze soort neemt langzaam doch gestaag toe.

Kleine Mantelmeeuw Het aantal op de dam aanwezige volwassen Kleine Mantelmeeuwen groeide snel in de loop van het voorjaar, van 8 vogels op 3 maart, via 35 exemplaren op 13 maart, 85 op 29 maart, 175 op 10 april tot een maximum van 243 exemplaren op 12 mei. Na de datumgrens (20 mei) werden op 23 mei 225 adulte vogels geteld. De meeste vogels waren goed te zien omdat de kolonie zich op een relatief spaarzaam begroeid gedeelte van de dam, ten zuiden van de centraal gelegen kokmeeuwenkolonie, bevond. Vaak zat op één van de palen, die op dit gedeelte van de dam staan, een wakende Kleine Mantel. Later in het seizoen werden tientallen pullen gezien.

Kokmeeuw Het aantal Kokmeeuwen liep in de loop van maart snel op. Op 10 april werd het aantal geschat op 4500 exemplaren. Later in het jaar was het moeilijk om de vogels goed te tellen. Op 23 mei ging het om ongeveer 3000 vogels. Op dit aantal is de schatting van 2000 paar uit Tabel 1 gebaseerd. Het betreft een behoorlijke toename ten opzichte van de voorgaande jaren. De Kokmeeuwen broedden vooral op het centrale deel van de dam. Hier schoot de begroeiing, bestaande uit onder andere Fluitenkruid en Harig Wilgenroosje, hoog op in de loop van mei. Ook de smalle en minder dicht begroeide noordpunt was grotendeels bezet door Kokmeeuwen. Naar schatting eenderde van de kolonie bevond zich op dit smalle noordelijke deel van de Kinseldam. Op het strand van de Kinseldam aan de rand van de kolonie waren in juni honderden juveniele Kokmeeuwen te zien.

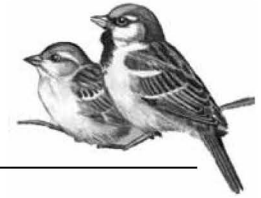
Visdief Alleen op het noordelijkste deel van de smalle noordpunt van de Kinseldam hebben in 2008 Visdieven gebroed. Ze vestigden zich pas vrij laat. Zo waren er op 28 april pas 27 exemplaren aanwezig. Naar schatting ging het in 2008 om slechts 30 paar. Dit betekent een enorme afname ten opzichte van de 600 paar in 2007. Waarschijnlijk hebben de Visdieven elders een – mij onbekende – geschiktere broedlocatie gevonden.

Literatuur

Bruin, E. de, 2007. Opmars van de Zwartkopmeeuw. In: De Gierzwaluw, jg. 45 (2) september 2007. Vogelwerkgroep Amsterdam.
Dijk A.J. van, Hustings F. & Van der Weide M. 2004. Handleiding Landelijk Soortenonderzoek Broedvogels. SOVON, Beek-Ubbergen.
Groen, F. van, 2005. Drie jaar Kinseldam. In: Tussen Duin & Dijk 4: 4-7.
Groen, F. van, 2006. Broedvogels van de Kinseldam in 2006. In: De Gierzwaluw, jg. 44 (3) december 2006. Vogelwerkgroep Amsterdam.

MUS-sen in Groot-Amsterdam

Ellen de Bruin

Veel gebieden in Nederland worden geïnventariseerd op vogels. Echter, dit zijn vooral die gebieden die qua natuurwaarden aantrekkelijk zijn. Inventariseren in de stad is immers niet populair: weinig spannende soorten, lage aantallen, geluidsoverlast en veel mensen om je heen. Toch is het interessant meer inzicht te krijgen in de aanwezigheid en ontwikkeling van stadsvogels. Want welke vogelaar wordt niet bestookt door familie, vrienden en collega's met de vraag: hoe staat het nu met de Huismus?

Vandaar dat SOVON Vogelonderzoek Nederland in 2007 een nieuw project startte: Meetnet Urbane Soorten, kortweg MUS. Doelstellingen zijn het volgen van de aantalonwikkeling van alle broedvogelsoorten in stedelijke gebieden, het vastleggen van (veranderingen in) de verspreiding ervan en het verzamelen van dichtheidscijfers.

Vanwege de geringe tijdsbesteding en de relatief gemakkelijke herkenbare soorten in de stad is de telmethode laagdrempelig en voor veel vogeltellers geschikt. Enige basiskennis is wel handig, maar een doorgewinterde vogelaar hoeft je er niet voor te zijn. Op deze manier probeert SOVON zoveel mogelijk gebieden 'dekkend' te krijgen en meer te weten te komen over broedvogeltrends in stedelijk gebied.

Het tweede jaar van het nationale stadsvogelmeetnet is inmiddels alweer achter de rug en er is een online MUS-vogelcursus ontwikkeld. De resultaten van de MUS-tellingen gaan, naast losse – zekere – waarnemingen van broedgevallen, ook gebruikt worden voor de broedvogelatlas van Noord-Holland.

Methode De MUS-methode gebruikt punttellingen, analoog aan de methode van het Punt Transect Tellingen-project voor wintervogels (PTT). Ieder telgebied is gebaseerd op een postcode en heeft minimaal 8 en maximaal 12 telpunten die tenminste 200 meter uit elkaar liggen. Per telpunt wordt exact vijf minuten lang vogels geteld. Alle individuele vogels – inclusief exoten – worden geteld, behalve overvliegende vogels zonder terreinbinding. Per seizoen zijn er drie tellingen, resp. in de periode 1-30 april, 15 mei-15 juni en 15 juni-15 juli. Tussen de tweede en de derde telling dient minimaal een week tijd te zitten. De eerste twee tellingen zijn (vroeg) ochtendtellingen; de laatste telling is een avondtelling. Iedere telling beslaat om en nabij anderhalf uur. Alle gegevens worden digitaal ingevoerd op de SOVON-website.

Op de website is het mogelijk zelf een postcodegebied uit te kiezen. Daarbij valt op dat het ene gebied een meer stedelijk cq. landelijk karakter kent dan het andere. De telpunten worden echter geplaatst in het urbane gebied. Dit maakt het mogelijk om uit het geheel conclusies te trekken over (broed-)vogels in stedelijk gebied.

Interpretatie van gegevens uit punttellingen is echter lastige materie. SOVON zelf werkt met

waarneemkansen en relatieve dichtheden (zie bijvoorbeeld de broedvogelatlas van 2002); in een afzonderlijke ijkingstudie gaan zij proberen de aantallen uit MUS te relateren aan aantallen territoria. Omdat mij de technieken hiervoor ontbreken, heb ik het gelaten bij het maximum aantal individuen dat per postcodegebied tijdens één ronde is waargenomen.

Het verschil in aantal telpunten is relatief groot: minimaal 8 en maximaal 12. Om de gegevens van de postcodegebieden te kunnen vergelijken met elkaar heb ik de maximaal aantallen per route omgerekend naar een gelijk aantal (10) telpunten. Zo bereken ik het 'relatief maximum': het maximum aantal individuen per 10 telpunten.

Resultaten Om gegevens van de regio Groot-Amsterdam te kunnen analyseren heb ik die van postcode 1000 tot 1400 opgevraagd. Er zijn drie postcodegebieden geteld waarvan de tellers geen toestemming tot gegevensgebruik gaven: 1054 (Overtoom), 1066 (Nieuw-Sloten) en 1186 (IJburg Steigereiland). De postcodegebieden die wel zijn verwerkt in de resultaten worden genoemd in Tabel 1. Niet alle gebieden zijn drie keer geteld. Postcode 1015, 1033 en 1171 zijn tweemaal geteld en postcode 1018, 1031 en 1060 slechts eenmaal. De resultaten worden dus enigszins geflatteerd door de gegevens van deze postcodes.

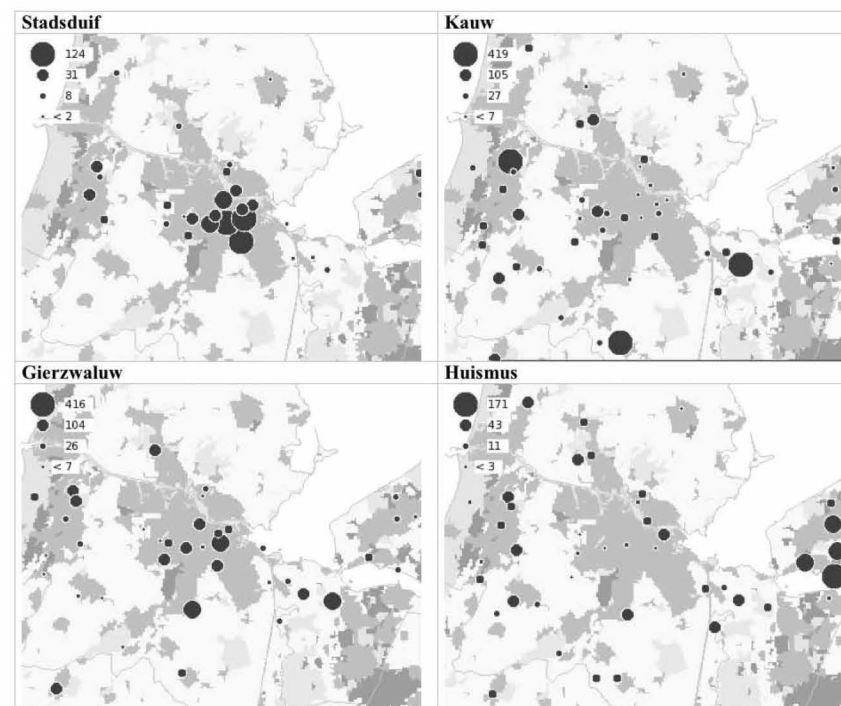
Tabel 1. Onderzochte postcodegebieden

1015	Jordaan-noord, Prinsen-, Herenstraat	1072	Ferdinand Bolstraat (De Pijp)
1018	Plantagebuurt, Oostelijke Eilanden	1075	Cornelus Krusemanstraat (Zuid)
1019	Zeeburg	1087	IJburg Haveneiland
1031	Van der Pekstraat (Noord)	1092	Eikenweg, Pretoriusstraat (Oost)
1033	Tuindorp-Oostzaan / Landsmeer	1096	Amstel I
1035	Kadoelen, Oostzanerwerf	1109	Driemond
1060	De Aker	1171	Badhoevedorp, Nieuwe Meer, Schiphol-noord
1065	Slotervaart	1381	Weesp-centrum en -oost, Naardermeer
1067	Geuzenveld, Osdorperweg	1382	Weesp-noord
1068	Osdorp-oost		

In totaal is er een absoluut aantal van 6871 individuen geteld, verdeeld over 87 soorten vogels. Er zijn maar liefst 17 Rode Lijstsoorten waargenomen; dat is 20% van het totaal aantal soorten. De top tien in aantal individuen luidt als volgt:

1. Halsbandparkiet: 894 exemplaren (891)	9. Houtduif: 282 ex. (276)
2. Gierzwaluw: 586 ex. (562)	10. Koolmees: 237 ex. (236)
3. Kauw: 471 ex. (470)	
4. Kokmeeuw: 412 ex. (449)	Dit zijn de absolute maximaal aantallen,
5. Meerkoet: 389 ex. (422)	met tussen haakjes het relatieve maximum,
6. Wilde Eend: 388 ex. (392)	omgerekend naar tien telpunten. Van een
7. Merel: 363 ex. (357)	viertal soorten wordt het maximum aantal
8. Stadsduif: 341 ex. (317)	grafisch weergegeven in Figuur 1.

Figuur 1. Het maximum aantal individuen per postcodegebied tijdens één ronde van Stadsduif, Gierzwaluw, Kauw en Huismus in 2007

De top drie postcodegebieden qua aantal soorten:

1. (1067) Geuzenveld, Osdorperweg: 60 soorten
2. (1096) Amstel I: 52
3. (1087) IJburg Haveneiland: 45

De top drie postcodegebieden qua absoluut aantal individuen (tussen haakjes het relatieve aantal):

1. (1092) Eikenweg, Pretoriusstraat (Oost): 1277 individuen (relatief ook 1277)
2. (1087) IJburg Haveneiland: 630 (788)
3. (1096) Amstel I: 622 (518)

Er zijn zeven soorten waargenomen in alle postcodegebieden: Blauwe Reiger, Meerkoet, Houtduif, Merel, Koolmees, Ekster en Zwarte Kraai. En op één postcode na in alle gebieden zijn geteld Wilde Eend, Soepeend, Kokmeeuw, Stadsduif en Kauw.

Eenmalig waargenomen soorten zijn Lepelaar, Smient, Wintertaling, Krooneend, Tafeleend, Bruine Kiekendief, Blauwe Kiekendief, Wulp, Zwartkopmeeuw, Tapuit en Rietgors, allemaal slechts waargenomen in één postcodegebied. Behalve de Rietgors; deze werd gevonden in twee

Tabel 2. Maximum aantal per soort per postcode (omgerekend naar 10 telpunten)

postcode	1015	1018	1019	1031	1033	1035	1060	1065	1067	1068	1072	1075	1087	1092	1096	1109	1171	1381	1382	totaal
Fuut		2	5					1	13	4	3		5	2	8	1	21	1		66
Aalscholver		2	3		1		3	1	7	1		1	8		25	3	13	1	1	69
Blauwe Reiger	3	2	3	3	1	2	1	3	10	4	1	2	3	6	2	1	8	2	1	56
Ooievaar												4								4
Lepelaar									2											2
Knobbelzwaan									10	3			3	2	6				1	24
Grauwe Gans									95	14			4	1	1					115
Soepgans										91					7				1	99
Canadese Gans										1										1
Nijlgans			15						4	1		9	5		1		4			39
Bergeend									1				3							4
Smient									2											2
Krakeend									2				23							25
Wintertaling*									4											4
Wilde Eend	10		11	3	3	5	12	30	51	25	10	14	35	103	14	20	18	3	25	392
Soepeend	8	48	4	7	23	8	2		8	11	13	8	4	32	6	5	4	11	5	206
Slobeend*									1											1
Krooneend													8							8
Tafeleend													3							3
Kuifeend									3				69							72
Bruine Kiekendief													1							1
Blauwe Kiekendief*								3												3
Buizerd									1											1
Torenvalk													1							1
Fazant						2		3						6						11
Waterhoen				7		2	5	6	8	4	1	4	1	2	5		13	1		59
Meerkoet	6	27	16	18	9	1	6	11	22	31	5	9	178	12	18	3	28	13	10	422
Scholekster					1	1			5				6		1		3	1	4	23
Kievit									10								2			12
Grutto*									8					2			1			11
Wulp																	1			1
Tureluur*									10											10
Zwartkopmeeuw		1																		1
Kokmeeuw	10	42	21	7	7	2	1	3	2	4	3	2	253	22	40	4		11	17	449
Stormmeeuw	3		5												3			1		11
Kleine Mantelmeeuw	10	4	1		1	2		18	8	8		1		2	3			1		59
Zilvermeeuw	1	3		4	3		3		7	8	1	5	6	6	15	3	7	3	3	77
Visdief*			2			1						1	18							21
Stadsduif	41	16	15	22	10	5	4	20	5	1	37	24	3	47	60	4		4	2	317
Holenduif	1								1				1	2	3				2	9
Houtduif	13	15	19	9	9	25	4	26	23	7	13	28	5	25	19	8	7	11	12	276
Turkse Tortel					3	4	3	4		10		1		1		16	2	13	10	67
Halsbandparkiet	1	16	11	3	3	2		11	9	7	1	15		788	13	1	4	2	3	891
Koekoek*						1							1		1		2	3		8
Gierzwaluw	79	28	21		2	15		41	4	5	11	64	25	117	50	8		82	11	562
Groene Specht*									2											2

postcode	1015	1018	1019	1031	1033	1035	1060	1065	1067	1068	1072	1075	1087	1092	1096	1109	1171	1381	1382	totaal
Grote Bonte Specht							1		3	1							1	1		7
Oeverzwaluw													10							10
Boerenzwaluw*		2							3				4		1		1	1		12
Huiszwaluw*			22															1		23
Graspieper*							1													1
Witte Kwikstaart									1				26		1	1			1	30
Winterkoning		5	3		10	13	12	8	9	1	3	8		8	19	1		11	6	116
Heggenmus			3	1	2	3	4	3	1					1	5		9	5		36
Roodborst		1				2	3	4	5	2	1	1		1	3		2			25
Nachtegaal*									1											1
Zwarte Roodstaart			1	2									5							8
Tapuit*																				1
Merel	17	8	21	19	37	24	15	20	12	26	22	15	3	20	27	14	14	34	10	357
Kramsvogel*															15					15
Zanglijster		1	1			2	12	1	6	1		2		2	2		3	5	3	40
Rietzanger												1			2					3
Bosrietzanger															1					1
Kleine Karekiet					1				2				4		4			5		16
Spotvogel*													1		2					3
Braamsluiper			1				4		1											6
Grasmus													1							1
Tuinfluit						1	1		1							1				4
Zwartkop		1			3	1	1		8				1		4			4	6	29
Tijftjaf	1		2	3	3	6	5		5	5	1	4		3	9	4		4	3	58
Fitis					4	1			2				1		6	3		3	3	22
Stार्टmees		2							2											4
Pimpelmees		1	12	3	2	10	5	8	7		8	6	1	11	8		9	5	3	100
Koolmees	3	6	12	33	8	19	12	15	7	11	17	11	4	14	14	10	13	15	13	236
Boomklever				1														1		2
Boomkruiper		3											3	2	1		1	2		14
Gaai		1			1		2	1	4		1	1			4		1	1		17
Ekster	5	1	7	16	8	6	5	16	10	16	4	5	1	11	18	8	10	5	3	155
Kauw	3	9	5	8	4	34	12	21	7	49	3	23		20	19	24	27	173	31	470
Zwarte Kraai	6	6	11	9	6	4	1	20	10	7	12	14	23	8	24	3	2	13	6	183
Spreeuw	2		13	22	2	12	6	10	17			5	25	6	3	10	24	19	12	187
Huisemus*			25	17	3	9	4	3	2					1		11	2	18	6	101
Vink				8			1	1	4	5		2			2	5	8	5	3	44
Groenling			3			4	2		1							5			6	21
Putter			5			2	2		3				4		14			5		35
Kneu*						1							1							2
Rietgors							2						3							4
totaal	219	253	295	226	171	232	154	308	478	364	167	286	788	1277	518	170	268	507	214	6894
aantal soorten	20	27	32	23	30	33	35	28	60	31	22	30	45	31	52	26	32	43	32	87

* = Rode Lijstsoort

postcodegebieden. Ook Kramsvogel is eenmaal waargenomen. Dit betrof een groepje van negen en is waarschijnlijk nog een staartje van de voorjaarstrek.

Negenentwintig soorten komen slechts in één, twee of drie gebieden voor, maar zijn daar wel tijdens meerdere tellingen waargenomen. Mochten deze broeden, dan kunnen we ze rekenen tot de zeldzame broedvogels in het stedelijk gebied: Ooievaar (4 ex.; waarschijnlijk 1 paar met 2 jongen), Soepgans, (Grote) Canadese Gans, Bergeend, Krakeend, Slobeend, Kuifeend, Buizerd, Torenavalk, Fazant, Kievit, Grutto, Tureluur, Visdief, Groene Specht, Oeverwaluw, Huiswaluw, Graspieper, Nachtegaal, Zwarte Roodstaart, Rietzanger, Bosrietzanger, Spotvogel, Braamsluiper, Grasmus, Staartmees, Boomklever, Kneu en Rietgors. Hiervan staan er tien op de Rode Lijst. MUS is echter niet opgezet en niet geschikt voor het monitoren van zeldzame soorten, daar zijn andere SOVON-projecten voor.

Vergelijking met het BMP-project Het is interessant de MUS-gegevens te vergelijken met de BMP-resultaten van 2007. De in het kader van het BMP onderzochte gebieden vormen een dwarsdoorsnede van de Amsterdamse regio op gebied van broedvogels. Wel wordt het stedelijk gebied duidelijk ondervetegenwoordigd (Frank van Groen, 2007). In de BMP-tellingen zijn vooral parken opgenomen, een biotoop die toch weer andere soorten herbergt dan de stenen stad. De totaalresultaten uit de MUS-tellingen in ogenschouw nemend blijkt dit ook. Zo is het hoge aantal Stadsduiven, Gierzwaluwen en Kauwen van MUS (resp. 341, 586 en 471) opvallend in vergelijking met de BMP-aantallen: resp. 82, 24 en 25 territoria (let wel: omdat MUS individuen telt en BMP territoria, zouden voor het aantal territoria uit MUS de cijfers minimaal door twee moeten worden gedeeld). Van de Halsbandparkiet zijn bijzonder veel exemplaren geteld; het betreft hier een slaapplek. Omdat dit wel in de broedtijd plaatsvond, rijst de vraag of dit nog niet geslachtsrijpe vogels kunnen zijn. De MUS-gebieden bestrijken echter ook de randen van de stad en zo kunnen er wellicht broedvogelsoorten als Torenavalk, Oeverwaluw en zelfs vier Rode Lijstsoorten (Slobeend, Grutto, Visdief en Graspieper) toegevoegd worden aan de broedvogellijst van Frank. Ook komt de in 2007 in het Vondelpark broedende Ooievaar in beeld. Er kunnen meer gegevens beschikbaar komen over het aantal meeuwen in de stad: zo vallen enkele MUS-waarnemingen van Storm-, Kleine Mantel- en Zilvermeeuw binnen de BMP-datumgrenzen. De gegevens uit MUS zouden een aanzienlijke aanvulling op de BMP-gegevens van de regio kunnen vormen. Uit MUS ontstane broedvogelgegevens kunnen op den duur de door Frank geïntroduceerde Amsterdamse index wellicht verstevigen. Deze index beschrijft in hoeverre vogels toe- of afnemen als broedvogel in de Amsterdamse regio.

Kanttekening Gezien de methode is het de vraag of met name de eerste doelstelling gehaald kan worden; het monitoren van alle broedvogelsoorten in stedelijke gebieden vergt wellicht meer inspanning dan slechts twee ochtendtellingen en een avondtelling. Voor algemene stadsvogels zullen waarschijnlijk wel goede aantal- en verspreidingstrends op landelijk niveau geproduceerd kunnen worden, maar voor de zeldzamere soorten gaat dit niet op. Door de gekozen perioden wordt de periode tussen 1 en 15 mei overgeslagen. Juist dat is een buitengewoon interessante periode in de broedtijd. Een vierde telling in deze periode zou een completer beeld kunnen geven.

Zeker als de gegevens afgezet worden tegen de datumgrenzen die SOVON hanteert bij het BMP, én gezien de soms korte broedperiode van een soort (zoals van Blauwe Reiger, Lepelaar, Wilde en Soepeend, Kauw, en ook van meeuwen), kunnen minder soorten en individuen als broedvogel worden aangemerkt. Daarentegen werden de negen Kramsvogels juist waargenomen binnen de datumgrenzen van het BMP, maar deze soort broedt natuurlijk niet in de regio.

Conclusie Ondanks bovenstaande kanttekening kunnen de resultaten van het MUS-project een indicatief beeld geven van het aantal soorten en het aantal individuen per soort dat voorkomt in de stad (los van de vraag of ze er broeden of niet). Zeker indien na meerjarig onderzoek de resultaten naast elkaar kunnen worden gezet en wellicht trends kunnen worden onderkend.

Voor het berekenen van aantallen broedgevallen uit MUS-gegevens zou een nieuwe sleutel ontwikkeld moeten worden, maar eenvoudig is dat niet.

Het goede van de methode is dat het de aandacht vestigt op de echte stadsoorten. Met name voor tanende soorten als Huismus en Gierzwaluw is dit van groot belang. De zomeravondtelling in 2007 leverde enorm veel Gierzwaluwen op; bij elkaar hebben zijn er circa 16.000 geteld.

Er is een aardige start gemaakt met het tellen van enkele gebieden binnen de stadse regio. Helaas zijn niet alle aangemelde gebieden driemaal bezocht en zijn niet alle gegevens daadwerkelijk opgevoerd. Niet alleen door de onvolledige tellingen maar ook door de geringe dekking van de postcodes in de Amsterdamse regio blijven vooral de binnenstedelijke gebieden onderbelicht. Terwijl deze gebieden juist de 'doelgroep' vormen.

De dekking van het vogels tellen in het kader van het MUS-project in Groot-Amsterdam kan dus groter. Zeker als je de postcode kiest waarin je zelf woont, is het erg gemakkelijk (slechts twee ochtenden en één avond) en vaak bijzonder leuk; je leert je woongebied qua vogels zeer goed kennen!

Dank Met dank aan SOVON en Bram Aarts voor het ter beschikking stellen van de telgegevens, en uiteraard aan alle MUS-tellers.

Literatuur

- Van Dijk A.J. 2004. Handleiding Broedvogel Monitoring Project (Broedvogelinventarisatie in proefvlakken). SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
Van Groen, F. 2007. Broedvogelinventarisaties in 2007. De Gierzwaluw jg. 45 (4): 14-21.
Van Turnhout C. & Van Diek H. 2007. Handleiding MUS (meetnet Urbane Soorten). SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
SOVON Vogelonderzoek Nederland. 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.

De namen van de postcodegebieden zijn ontleend aan de website home.wxs.nl/~pagklein/gemeente/nhpostcode.html. Mochten hierin onvolkomenheden zitten, dan hoor ik dat graag.

Prozaische verslagen van MUS-sen in Amsterdam zijn geschreven door Rob Buiten van Vroege Vogels ("Vogelen in de stad is gênant") en Marco Arbouw ("Stadsvogelonderzoek in 1107"). Deze amusante stukjes zijn via Google gemakkelijk te vinden op internet.